

ARKEOLOJİK VARLIKLARIN KORUNMASI VE KURTARILMASI

Bölüm 1 / Ders 5

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

BIAA British
Institute
at Ankara

ANAMED
KOC ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU MEDENİYETLERİ
ARAŞTIRMA MERKEZİ

ICOM International
Council
of Museums
UK

**BRITISH
COUNCIL**

Department for
Digital, Culture
Media & Sport

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Giriş

Maddi çıkar sağlamak ya da diğer sebeplerle eski eserlerin yasadışı olarak elde edilmesi (kazılması, çalınması ve tahrip edilmesi) ve ticareti (kaçakçılığı) arkeolojik mirasa yönelmiş büyük bir tehdittir.

Ülkemizde arkeolojik alanların bu konuda yetkisi ve izni olmayan kimseler tarafından kazılması veya arkeolojik buluntuların ticaretinin yapılması suçtur.

Bu eylemler geniş katımlı uluslararası sözleşmeleri imzalayan devletler tarafından da yasadışı kabul edilmiştir.

Özellikle UNESCO'nun hazırladığı 1970 sözleşmesi bu konuda önemli bir dönüm noktası oluşturur.

Arkeolojik Alanların Talanı

Arkeolojik alanların eski eser bulmak üzere kaçak olarak kazılması ve bulunanların yurt içinde ve dışında alıcılara satılması uğraşı ülkemizde "kaçak kazılar" ve "eski eser kaçakçılığı" olarak bilinir. Kaçak kazılarda hiçbir kayıt tutulmaz, hangi eserin nereden geldiği belli değildir. Eserlerle ilgili bilgiler büyük ölçüde kaybolur.

Dünyada hızla artan bu hırsızlık türünü "talan" olarak nitelendirmek son derecede uygundur çünkü hangi şartlarda yapılırsa yapılsın kaçak kazılar, arkasında çok büyük ölçüde tahrip olmuş alanlar bırakırlar. Bu şekilde tahrip edilmiş alanlarda profesyonel arkeologların bilimsel kazılarla elde edebilecekleri bilgilerin çok büyük bir kısmı geri dönüşsüz biçimde kaybolur.

Eski eser talanının ülkemizde en iyi bildiğimiz şekli eski çağlara ait yerleşmelerin ya da tarihi yapıların kalıntılarında ve mezarlık alanlarında planlı biçimde, gizlice ve yasa dışı olarak yapılan kazılardır. Bu kazılar bireysel olabildiği gibi suç örgütleri tarafından organize olarak da yapılmakta ya da yaptırılmakta olabilir.

Küresel bir Hastalık

Arkeolojik alanların talanı ve eski eser kaçakçılığı bütün dünyayı etkileyen bir hastalık halindedir. Özellikle son yıllarda silahlı çatışmalara sahne olan ve devlet kontrolünün kaybolduğu yerlerde arkeolojik alanlara büyük zararlar verilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın sonundan itibaren kültür bakımından zengin ülkelerinin savaş ve silahlı çatışma bölgeleri haline gelmesiyle devlet kontrolünde olmayan ya da kontrolün zayıfladığı yerlerde, çok sayıda birey geçim kaygısıyla eski eser talanına katılmıştır.

Talan ve kaçakçılık yalnız çatışma değil barış zamanlarında da arkeolojik zenginliği olan her ülkede yaşanan bir sorundur.

Dünyada Arkeolojik Alan Talanının Yaygınlığı

Amerika'da Virginia Commonwealth Üniversitesi'nden hukukçu akademisyen Blythe Bowman-Proulx 2013 yılında yasadışı eski eser kazılarının ne kadar yaygın olduğunu anlamak için bir araştırma yürütmüştür. 2358 sahada çalışan arkeoloğun katıldığı araştırmada arkeologlardan

- %97,9'u eski eser talanının olduğunu,
- %89,6'sı eski eser talanının her ülkede olduğunu,
- %78,5'i kendilerinin eski eser talanına tanık olduğunu belirtmiştir.

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Dünyada Arkeolojik Alanların Talanı

Belli oranlarda her ülkede rastlansa da eski eser talanından en fazla dünyanın arkeolojik kültür varlıkları konusunda zengin olan orta kuşak ülkeleri sıkıntı çekmektedirler:

- Klasik arkeolojinin beşiği Anadolu, İtalya, Yunanistan ve Balkanlar,
- Uygarlığın ilk geliştiği yerlerden olan ve Anadolu'nun da içinde olduğu Yakın Doğu bölgesi ve Mısır,
- Uzak Doğu uygarlık bölgesi, özellikle Çin ve Kamboçya
- Güney ve Orta Amerika. Peru, Guatemala, Honduras...
- Amerika ve Avustralya gibi yerli kültürlerin kalıntılarının yoğun olarak bulunduğu Yeni Dünya Ülkeleri
- Ve pek çok daha başkaları...

Son zamanlarda silahlı çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da eski eser talanı yüzünden büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Irak, Suriye, Yemen ve Mali'nin yanı sıra Afganistan'da da önemli arkeolojik eserler talan ve tahrip edilmiştir.

Talanın İzleri

Talan edilmiş alanlar genellikle ay yüzeyi gibi kraterlerle doludur, delik deşiktir, talancıların kazdıkları çukurlar her tarafı kaplamıştır. Günümüzün uydu ve fotoğraf teknolojilerinin yardımıyla, LIDAR (Lazerle uzaklık belirleme), İnsansız Hava Araçları ve Google Earth kullanarak arkeolojik alana verilen hasarın boyutlarını gözlemleyebiliyoruz. Bugünün görüntülerini daha önce uçaklardan, balonlardan ve uydudan çekilmiş fotoğraflarla karşılaştırmak, zaman içinde alana ne kadar hasar verilmiş olduğunu açıkça gösterir

Arkeolojik Kontekst (Bağlam)

Günümüzde arkeolojik kazılar bilimsel yaklaşımla yürütülmektedir. Bilimsel kazıların esas amacı eser bulmak değil, insanlığın geçmişini keşfetmek ve bunun için gerekli olan her türlü bilgi kırıntısını bulmaya çalışmaktır.

Bunun için kazılan alanların kronolojisinin ve mekânların niteliğinin anlaşılması gerekir. Bir arkeolojik alan tabakalardan oluşur. Bir eserin bu tabakalardan hangisinde olduğu onun tarih içindeki yerini, yatac olarak bu tabakanın neresinde olduğu ise mekân içindeki konumunu belirler.

Bilimsel bilgi, eserlerin kendisinden geldiği kadar, hatta daha fazla eserlerin nerede, ne şekilde bulunduğu gözlenmesi ve kaydedilmesiyle elde edilir. Eserin bulunduğu yer, içinde olduğu tabaka, çevresindeki diğer buluntular ve mimari ile olan ilişkisi, o eserin kontekstini (bağlamını) oluşturur.

Arkeolojik varlıklar ancak konteksti içinde incelenabilirse değer kazanır ve bilimsel anlam taşır. Kaçak kazılarda ve tahrip edilen arkeolojik alanlarda bu bilgiler sonsuza dek kaybolur.

Arkeolojik Kontekstin Önemi

Bir suç mahallini düşünün. Bulunan her türlü kanıtın kaydedilmesi gerekir: parmak izi, saç teli, etraftaki nesneler... Bunların bağlamları içinde incelenmesi tek tek nesnelerin vereceği bilgiden çok daha fazlasını sağlar. Orada olup bitenin hikayesini okuyabilirsiniz

Bir arkeolojik alanda da her bulgu dikkatle kaydedilmeli ve deliller uygun biçimde saklanmalı ve belgelenmelidir:

- Eserler. Günlük yaşam eşyalarından seçkin mezar hediyeğine kadar her türlü buluntu dönemin yaşamı ve toplumun sosyal yapısı konusunda çok değerli bilgiler verir.
- Mimari. Özellikle içinde ve civarında bulunan eserlerle birlikte yerleşmenin yapısı, yaşama biçimi, toplumun sosyal ilişkileri konusunda en önemli kaynaklardır.
- Bitki kalıntıları ve hayvan kemikleri beslenme ve tarım konusunda bilgi veren eşsiz kanıtlardır.

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

- Mezarlar, ölü gömme adetleri, sosyal yapı, toplum içinde akrabalık ilişkileri gibi konularda ip uçlarıyla doludur.
- Ve pek çok başka unsur. Fen bilimlerinin gittikçe artan biçimde arkeolojiye uygulanmasıyla arkeolojik alanlardan elde edilen bilgi katlanarak artmaktadır.

Talan ve Kaçakçılığın Nedenleri

Yasadışı ticaretin en önemli sebepleri piyasa talebi ve elde edilen büyük kazançlardır. Eski eser kaçakçılığı narkotik ya da silah ticareti kadar kârlıdır ve genelde birlikte yapıldığı kanun güçlerince tespit edilmiştir.

Arkeolojik mirası zengin kendisi fakir ülkelerde bazen ekonomik olarak geçinebilmenin ve karın doyurmanın en kolay yolu eser bulup satmaktır. Son dönemlerde suç örgütlerinin başka faaliyetlerinde kullanmak ve silah almak için eski eser kaçakçılığından gelir elde ettiği saptanmıştır (İŞİD'in Irak ve Suriye'deki kaçakçılık faaliyetleri belgelenmiştir). Sürecin tarihsel boyutuna bakmak gelecek için dengeli bir bakış açısına sahip olmamızı ve doğru stratejiler kurmamızı sağlar.

Eski Eserlere Duyulan İlgi: Tarihsel Çerçeve

19. yüzyıl başında Napolyon Mısır Seferi'ne giderken Avrupa'da bilinmeyen bu ülkeyi incelemek için beraberinde çok sayıda akademisyen ve sanatçı da götürür. Napolyon'un seferi askeri olarak başarılı olamasa da beraberindeki entelektüeller ordusu geriye Mısır'ın ve özellikle de Mısır arkeolojisinin detaylı tasvirlerini getirirler. Bu, Avrupalıların dikkatini Avrupa dışındaki arkeolojik varlıkların zenginliğine yöneltir.

İnsanlık tarihinin keşfi, araştırılması, bu tarihin tanıkları olan eski eserlerin korunması Aydınlanma Dönemi'nin kavramlarından beslenen bir eğitim sürecinin parçası olur. İlk kez Louvre Müzesi'nde başlayan, dünya tarihinin her döneminden eserleri sistematik olarak topluma sunmayı amaçlayan "ansiklopedik müze" kavramı Londra, Viyana, Berlin gibi diğer imparatorluk başkentlerine de yayılır.

Başka coğrafyalardaki arkeolojik varlıklara sahip olmak kısa sürede imparatorlukların birbirleriyle yarıştıkları bir güç gösterisi haline gelir. Bu süreçte oluşan bilgi birikimi dünya tarihinin Avrupa merkezli yorumlarının ortaya çıkıp yayılmasına sebep olur. Uluslararası koleksiyonlarıyla müzeler bir anlamda tarihi kontrol altına alan, tarih yorumlamasına yön veren kaynaklar haline gelirler. Keşif, araştırma koruma gibi akademik uğraşlar siyasetin gölgesi altında kalırlar.

Paylaşma Sistemi (Partage)

Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin akademik kurumları ve müzeleri bütün dünyada kazılar düzenleyip, kazıya ev sahipliği yapan ülkeyle çıkan eserleri paylaşma sistemini uygulamışlardır. Bu sistem bir teknik terim olarak "partaj" (Fransızca "partage") olarak biliniyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da durum böyleydi. 1888 – 1902 yılları arasında Alman Şarkiyat Enstitüsü tarafından kazılan Zincirli' den gelen Geç Hitit kabartmaları resmi olarak Almanya ile paylaşılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde, bir kısmı da Berlin Müzesi'ndedir. 1889 yılında Alman Robert Koldewey tarafından kazılmaya başlayan, o dönemde Osmanlı ülkesi sınırları içinde bulunan antik Babil şehrinin İhtar Kapısı kabartmalarının bir kısmı Berlin'de, bir kısmı da İstanbul'da görülebilir. Benzer biçimde 1911 – 1914 arasında İngilizler tarafından kazılan Kargamış antik şehrinin duvar kabartmaları da British Museum'la paylaşılmıştır.

Yakın dönemde Mısır'da Asuan Barajı kurtarma kazılarında benzer bir model uygulanmış, taşıma ve koruma projelerine yardım eden ülkelere birer eski Mısır tapınağı hediye edilmiştir. New York Metropolitan Müzesi'ndeki Dendur Tapınağı bu hediyelerden biridir.

Ülkelerin kendi eski eser koruma yasalarını çıkarmalarıyla birlikte bu sistem büyük ölçüde sona ermiştir.

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Eski Eser Talebinin Yükselişi

Paylaşım sisteminin sona ermesiyle Avrupa ve Kuzey Amerika müzelerinin meşru olarak eski eser edinme yolu büyük ölçüde kapanmıştır. Kalan tek meşru yol tarihsel süreçte oluşmuş özel koleksiyonlardan satın almaktır. Bu koleksiyonların meşruluğu talan edildikleri dönemde bu eylemin resmen suç olmadığı veya eserin kaynağının belli olmadığı gibi nedenlere dayanır. Günümüzde «tarihçesi yaratılmış» koleksiyonlardan gelmiş olma bahanesi, kaçak olarak elde edilmiş eserleri aklama mekanizması haline gelmiştir.

Eski eser piyasasının alıcıları artık Avrupa ve Kuzey Amerika ile sınırlı değildir. Rusya, Ukrayna, Çin, Japonya ve Körfez ülkeleri yeni alıcılar arasındadır.

İyi Bilinen Olaylar (Yakın Dönem)

Lidya Tümülüsleri, Türkiye

1965 – 1968 Yılları arasında Uşak ilindeki üç tümülüs köylüler tarafından soyulmuş, bulunan parçaların önemli bir kısmı yurt dışına kaçırılmıştır. Bu parçalar kısa bir süre sonra New York Metropolitan Sanat Müzesi tarafından satın alınmışlar ama gazeteci Özgen Acar'ın yıllar süren ısrarlı araştırmaları sonucunda başlatılan çalışmalar sonunda 1997 yılında ülkemize geri verilmiştir.

Sipan, Peru

1987'de Peru'nun kuzey kıyılarında bir tümülüse işsiz bir otomobil tamircisi ve arkadaşları tarafından bir tünel açılarak girilmiş, çuvallar dolusu eski eser bulunup bir kısmı yurt dışına kaçırılmıştır. Tümülüsün MS 100 – 700 yılları arasına tarihlenen Moche uygarlığından kalmış bir soylu mezarı olduğu anlaşılmıştır. Böyle durumlarda çoğunlukla olduğu gibi çete elemanları talanı paylaşmak konusunda anlaşamamış ve birbirlerini ihbar etmişlerdir. Batı'daki bazı koleksiyonlara ulaşmış parçalar Peru'ya iade edilmiştir.

Tapınak Kabartmaları, Kamboçya

Kamboçya'nın her tarafına yayılmış tapınaklarını bezeyen yüksek estetik değerdeki kabartmaları 19. yüzyıldan beri Batılıların ilgisini çekmekte ve talancıların hedefi olmaktadır. Uzun süren silahlı çatışmalara sahne olan ülkede bu anıtlar büyük zarar görmüştür. Özellikle 1975 – 1979 yılları arasında ülkeyi yöneten Kızıl Khmer güçleri tapınakları kasten ve sistematik olarak tahrip etmiştir. Daha sonraki Vietnam işgali sırasında tapınaklardan sökülen kamyonlar dolusu parça Batı'nın eski eser pazarlarına aktarılmıştır. 1993'te bağımsızlığına ve barışa yeniden kavuşan Kamboçya'da eski eser talanı problemi devam etmektedir. Angkor Wat gibi büyük ve çok iyi bilinen tapınak bölgeleri kontrol altına alınmışsa da ülke genelinde anıtlardan kopartılan parçaların yasadışı ticareti devam etmektedir. Bu yoksul ülkenin yoksul insanları ve hatta askerleri bu ticarete rol oynamaktadır.

Kiklad Heykelcikleri, Yunanistan

Ege adalarından gelen Tunç Çağı'nın değişik dönemlerinde yapılmış olmalarına rağmen şaşılacak derecede modern görünen stilize insan heykelcikleridir. Estetik olarak beğenildikleri için 20. yüzyılın başından itibaren çok hızlı biçimde talan edilmişler ve Batı'daki koleksiyonlarda yer almışlardır. Bilimsel olarak kazılmadıkları için bu ilginç kültür ve onun heykelcikleri hakkında bilmediğimiz çok şey vardır.

Yunan, Roma ve Etrüsk eserleri, 'Medici Olayı', İtalya

Giacomo Medici İtalyan asıllı bir sanat eserleri satıcısıdır. Mesleğe 1960 yılında başlamış; 2005 yılında İtalya'da çalınmış eski eser almak, bunları yasadışı biçimde ihraç etmek ve eski eser kaçakçılığına yönelik komplo kurmak suçlarından yargılanmış ve mahkûm olmuştur. Avrupa ve Kuzey Amerika'da meşru olmayan eski eser ticareti konusunda merkezi bir rol oynadığı anlaşılmıştır. 1995 yılında Cenevre'de kendisine ait büyük bir depoda 3000'den fazla eski eser ve önceki satışlarla ilgili belgeler bulunmuştur.

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

İsminin karıştığı en ünlü olaylardan biri MÖ 6.yy. sonunda Atina'da yaşamış ünlü vazo ressamı Euphronios tarafından resimlenmiş bir şarabı suyla karıştırma kabı olan Euphronios Krateri'nin 1971 yılında İtalya'da Cerveteri yakınındaki bir Etrüsk mezarından çalınmasıdır. Bu eser yine bir eski eser satıcısı/kaçakçısı olan Robert Hecht tarafından kendisinden satın alınmış ve 1972 yılında 1,2 milyon \$ karşılığında New York Metropolitan Sanat Müzesi'ne (kısaca Met diye bilinir) satılmıştır. Hecht bu satışı, kökeni 1920'lere kadar takip edilebilen ve Lübnan'daki bir koleksiyoncuya ait olan benzer bir kraterin belgelerini kullanarak gerçekleştirmiştir. Robert Hecht Türkiye'de de çok zaman geçirmiş, Türk yetkilileri tarafından "istenmeyen kişi" ilan edilerek ülkeye girişi yasaklanmıştır.

Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı

Kültür varlıklarımızı tahrip eden eski eser kaçakçılarının birbirleri ile ilişki içinde olan bireylerin oluşturduğu gevşek bir örgütlenmesi vardır.

Defineciler

Definecilik, eski zamanlarda gömülerek saklanmış, bugün sahibi belli olmayan para ve değerli objelerden oluşmuş hazineleri aramak demektir. Dünyada pek çok ülkede görülen definecilik ülkemizde halk kültürünün parçası olmuş popüler bir kavramdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki toplumsal çalkantılar ve etnik göçler sırasında gidenlerin para ve ziynet eşyalarını saklayarak arkada bıraktıkları rivayetleri de defineciliği çekici bir konu haline getirmiştir. Definecilik etrafında yoğun biçimde batıl inançlarla örülmüş bir kültür oluşmuştur. Medeni kanunumuzda define aranması kanunlarla ve tüzüklerle belirlenmiş kurallara uyulması koşuluyla bir hak olarak vatandaşa tanınmıştır. Definecilik ancak devlet müzelerinin kontrolünde, sit ve mezarlık alanlarının dışında yapılabilmektedir. Definecilerin kaçak kazıcılığa eğilimli kişiler olduğu bilinmektedir.

Kaçak kazıcılar

Kaçakçılık örgütlenmesinin en önemli saha elemanlarıdır. Höyükler, tümülüsler, ören yerleri ve nekropol alanlarını kazarak eser ararlar. 1980'lerde metal arama detektörleri kullanmaya başlamışlardır. 1984 yılında Elmalı sikkelerinin detektörle bulunmuş olması detektör kullanımının çok yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Kaçak kazıcılar arkeolojik alanlarda büyük tahribata neden olmaktadır. Son yıllarda dozer ve kepçe gibi büyük iş makineleri de kullanmaya başlamış, tahripelerini bütün bir alanı yok etme seviyesine çıkarmışlardır. Kaçak kazıcıların önemli bir kısmı defineci kökenlidir. Sonradan toplayıcılar tarafından yönlendirilmiş veya eğitilmişlerdir. Küçük yerleşim yerlerinde yaşar ve yakın çevrelerinde kaçak kazı yaparlar. Elde ettikleri kültür varlıklarını ilişkide bulundukları toplayıcılara pazarlarlar.

Soyguncular

Soyguncular, daha önce bilimsel kazılarla ortaya çıkartılarak veya bulunarak müzelerde teşhire konmuş eserleri çalan ve pazarlayan kişilerdir. Cami, mescit, türbe, kütüphane, kilise, sinagog gibi taşınmaz kültür varlıklarına ait olan parçalar da soyguncuların hedefidir.

Toplayıcılar

Bu gruba girenler hem kaçak kazıları teşvik eder ve yönlendirirler hem de kaçak kazıcıların ve soyguncuların elde ettikleri eserleri toplayarak pazarlamacıya ulaştırırlar. Kaçak kazıcılara ve soygunculara göre eski eserden daha iyi anlar ve piyasasını da bilirler. Yurt içinde ve dışındaki pazarlamacılarla organik bağları vardır.

Pazarlayıcılar

Bu grupta yer alan kaçakçılar, eski eser kaçakçılığının belli aşamalarından geçmiş kişilerdir. Ekonomik finans güçleri vardır. Eserleri kazıcılardan satın alır, çok yüksek kazançlarla yurt dışındaki aracılar veya doğrudan müzelere veya koleksiyonculara satarlar.

Kaynak: Hüseyin Karaduman, 2008. *Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı*. ICOM Türkiye.

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Kazılar ve Eski Eser Koleksiyonculuğu Hakkında Türkiye’de Düzenlemeler

Arkeolojik kazılar için resmi izin, yasalarla belirlenmiş kurallara göre Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı tarafından verilir. Geçerli izin alınmadan kazı yapılması suçtur. Kazılardan elde edilen malzeme kazı ya da müze depolarında saklanır. Sergilenecek kalitede olan eserler müzelere aktarılır.

Belirli koşullar sağlandığı durumlarda eski eser koleksiyonu yapmak yasaldır. Eski eser elde etme konusunda yürürlükteki yönetmeliklere uyulması gerekir. Koleksiyondaki eserler Bakanlık tarafından tescil edilmiş olmalıdır. Koleksiyon uzmanlar tarafından her yıl denetlenir.

Eski Eser Talanı ve Kaçakçılığı Neden Önlenmelidir?

Arkeolojik miras insanlığın geçmişi konusunda en önemli bilgi kaynağıdır.

Arkeolojik alanların düzgün kayıtlar tutulmadan, bilimsel yöntemler izlenmeden kazılması buradan elde edilecek bilginin geri dönüşsüz biçimde yok olması demektir.

Yasa dışı kazıların verdiği hasar kaçırılan eserlerle sınırlı değildir. Arkeolojik dolguya verilen zarar bilgiyi yok eder.

Topluma ait olan arkeolojik mirasın kişilerin ya da yabancı kurumların eline geçmesi anlamına gelir.

Mücadelede Önemli Dönüm Noktaları

Kültür Varlıklarının Yasadışı İthalat, İhracat ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Tedbirler hakkındaki **UNESCO 1970 Sözleşmesi** eski eser kaçakçılığı ile mücadelede bir dönüm noktası oluşturur. Sözleşmeyi imzalayan taraf ülkeler elde ediliş yolu belli olmayan eski eserlerin ticaretini engellemeyi, bu şekilde ülkeye girmiş olan eserleri kaynak ülkeye geri göndermeyi taahhüt ederler. Sözleşmeyi bugün Türkiye dahil 137 ülke imzalamış bulunmaktadır. Pazar durumunda olan ülkelerin sözleşmeyi imzalaması uzunca bir zaman almıştır. 1983’de imzalayan ABD’den sonra 1993’de Fransa sözleşmeyi imzalamış ve parlamentosunda onaylatmıştır. Bugün kültürel eserler için pazar durumunda olan ülkelerin çoğu sözleşmeyi imzalamış, bir kısmı da ülkelerinde onaylatmıştır. (Devletin diplomatik temsilcilerinin sözleşmeyi imzalaması ilk aşamadır. Sözleşme hükümlerinin o devlet için bağlayıcı olması için yasama organının sözleşmeyi onaylaması gerekir.)

Sözleşmenin taraf ülkelerde yasalaşmadığı durumlarda bile 1970 tarihi bir dönüm noktası olmuş, birçok müze bu tarih itibarıyla eser alım yaklaşımlarını değiştirmişlerdir. Bu tarihten önce elde edilmiş eserlerin sahipliği konusunda tartışmalar devam etse bile 1970’den sonra yasadışı biçimde elde edilmiş eserlerin meşruluğunu savunan pek kalmamıştır.

UNESCO 1970 sözleşmesinin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla 1995 UNIDROIT sözleşmesi hazırlanmış ve 45 devlet tarafından imzalanmıştır. Önemli pazar durumunda olan ülkelere Fransa, İtalya, Hollanda ve İsviçre de imzacılar arasındadır.

Aşağıda sıralanan unsurlar da eski eser kaçakçılığı ile mücadelede önemli adımlar olmuştur:

- UNESCO ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu’nun kararları
- Türkiye, Yunanistan, Mısır, İtalya gibi kaynak ülkelerin ısrarlı tavırları ve başarıyla sonuçlanan iade talepleri
- Avrupa’nın ve Amerika’nın önemli müzelerinin kaynağı belli olmayan ve yasa dışı yollarla elde edilmiş eski eserleri almayı durdurması
- Amerikan Arkeoloji Enstitüsü, ASOR gibi kurumların kaynağı belli olmayan arkeolojik eserleri içeren makale ve sunumları bilimsel konferanslara ve yayınlara kabul etmemesi
- Toplumlarda artan farkındalık

ARKEOLOJİK ALANLARIN TALANI VE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Mücadele için Yapılması Gerekenler

Eğitim ve kültürel miras konusunda farkındalığın arttırılması, böylece kamuoyunun arkeolojik varlıklarla gurur duymasını, arkeolojik varlıkların korunmasında sorumlulukları olduğunu farkına varmasını sağlamak en temel yaklaşımdır. SARAT Projesi'nin yürüttüğü kapsamlı bir araştırmada Türkiye'de arkeolojik mirasa bakışta belli bir farkındalık seviyesine ulaşıldığı gözlemlenmiştir.

Toplumsal farkındalığın yanı sıra idari tedbirlerin artırılması ve yasalardaki boşlukların giderilmesi gerekmektedir. İdari tedbirler arasında envanter ve güvenlik gibi konularda yüksek standartlara erişilmesi, sınırlarda kültürel mirasla ilgili kontrollerin sistematik olarak sürdürülmesi, sınırdan geçecek kültürel eserlerin kimliğini gösteren belgelerin eksiksiz olmasının sağlanması, uluslararası iş birliğinin ve koordinasyonun arttırılması gibi konular yer almaktadır.

Sonuç

Bu bölümde konumuz geçmişte ve günümüzde eski eser talanı ve kaçakçılığıydı ve aşağıdaki konuları inceledik:

- Eski eser kaçakçılığının temel nedenleri
- Uluslararası kaçakçılık sisteminin genel çerçevesi
- Kültürel varlık talanı ile mücadele için yapılanlar ve genel tavsiyeler

Yasadışı kültürel varlık ticareti insanlığın ortak hafızasını zedelemekte, toplumun ortak mirasına ve onuruna zarar vermektedir. Kültür mirası geçmişimize, bugünüme ve geleceğimize duyduğumuz saygının bir göstergesidir.